

Јовица Д. Тркуља¹
Универзитет у Београду
Правни факултет
Београд (Србија)

УДК 050:316(497.11)"19"
316.2:929 Тасић Ђ.
316.2:929 Косић М.
316.2:929 Илић М.
Оригинални научни рад
Прихваћен 10/04/2018
doi: [10.5937/socpreg52-16958](https://doi.org/10.5937/socpreg52-16958)

НАСТАНАК СОЦИОЛОШКЕ ПЕРИОДИКЕ У СРБИЈИ

Допринос професора правних факултета у Београду и Суботици
утемељењу социолошке периодике између два светска рата

Сажетак: Први социолошки часописи у Србији појавили су се 1920. *Друштвени животи* и 1938. године *Социолошки преглед*. Кључну улогу у покретању и издавању ових часописа имали су професори правних факултета у Београду и Суботици на челу са професорима Мирком М. Косићем и Ђорђем Тасићем. Уз ове часописе важну улогу на том плану имале су и Библиотека Јавног права, Библиотека Политика и друштво и лист Напред, које је уређивао професор Михаило Илић. Ови професори, заједно са својим колегама са београдског Правног факултета, дали су значајан допринос развоју социолошке периодике у Србији. Делујући на овај начин, они су уложили велики напор да се у Србији конституише социологија на теоријском наслеђу француске и, знатно мање, немачке социологије.

Поменути социолошки часописи и библиотеке су после неколико година престали да излазе због недостатка финансијских средстава, рата и послератне ригидне владавине КПЈ, ненаклоњене науци и периодици. У ослобођеној земљи настао је мрачан период за све друштвене науке. То је посебно погодило социологију и социолошку периодику која је фактички замрла. Упркос томе, наслеђе које су нам оставили Косић, Тасић, Илић и њихови сарадници (два стручно профилисана социолошка часописа, две угледне библиотеке и један напредни лист) послужили су шездесетих година XX века њиховим наследницима на Универзитету у Београду као солидан темељ за конституисање социологије као научне и универзитетске дисциплине у Србији.

Кључне речи: Српска периодика, социологија, Мирко М. Косић, Ђорђе Тасић, Михаило Илић, часописи *Друштвени животи* и *Социолошки преглед*, Библиотека *Јавног права*, Библиотека *Политика и друштво*, лист *Напред*

¹ trkulja@ius.bg.ac.rs

Увод

Први социолошки часописи у Србији појавили су се релативно касно. Часопис *Друштвени живот* почео је да излази 1920. а *Социолошки преглед* 1938. године. Пре појаве ових социолошких часописа радови из социологије објављивани су у књижевним и правним часописима. У појединим књижевним часописима као што су *Летопис Мајнице српске*, *Бранково коло*, *Српски књижевни гласник*, *Дело*, *Савременик* и др. социолошке теме су обрађиване нередовно и успут.

Социолошки радови су, по правилу, објављивани у правним часописима. На првом месту такав часопис је био *Архив за правне и друштвене науке*. Он је настао 1906. године као часопис Правног факултета у Београду. Имао је посебне рубрике за социјалне науке у којима су праћене и објављиване социолошке теме и развој социологије као научне дисциплине. Поред *Архива* теме из социологије су повремено објављивали и други правни часописи: *Бранич*, лист за правне и државне науке, *Правна мисао*, часопис за право и социологију и др.

Период између два рата је доба успона српске периодике. У то време излазио је велики број квалитетних часописа у разним областима науке, културе и уметности. Они су окупљали пуно сарадника и штампани су у тиражима од више хиљада примерака. Тада су на факултетима и другим институцијама науке, просвете и културе радили бројни ствараоци који су се школовали на престижним европским универзитетима. Они су настојали да поставе највише тада важеће стандарде за периодику у погледу концепције, уређивања, рада редакције, фреквентности излажења и сл.). Поред уобичајене истраживачко-научне и информативно-педагошке мисије, ови часописи су у Србији утирали пут ка новим научним и универзитетским дисциплинама које су тада биле у пуном замаху у Француској, Немачкој, Великој Британији и САД.

У том конкретно-историјском и идејно-теоријском контексту, једна група наставника Правног факултета у Београду и Правног факултета у Суботици крчила је пут ка институционализацији социологије и њеним дисциплинама. У првом реду то су били Мирко М. Косић, Ђорђе Тасић и Михаило Илић. Они су уз подршку Слободана Јовановића, Живојина Перића, Томе Живановића и неколико млађих колега основали прве социолошке часописе, библиотеке и листове у којима су објављивани социолошки радови и обрађиване теме из опште социологије, социологије права, социологије села, политичке социологије и других социолошких дисциплина.

Стицајем околности, Косић, Тасић и Илић су своје каријере започели на Правном факултету у Суботици чија се улога често превиђа.² Тасић и Илић су касније каријере наставили на Правном факултету у Београду.

² Правни факултет у Суботици је основан Уредбом о Филозофском факултету у Скопљу и Правном факултету у Суботици од 2. фебруара 1920. (*Службене новине Краљевине Срба Хрватиа и Словенаца*, бр. 27, од 7. фебруара 1920, стр. 25). Факултет је уписивао око 200 студената из целе Краљевине СХС, односно Југославије. На њему су радили угледни српски наставници: Миодраг Аћимовић, Милорад Недељковић, Чедомир Марковић, Мирко М. Косић, Ђорђе Тасић, Михаило Илић, Михаило Константиновић, Федор Никић и др. Поред њих важну улогу су имали руски професори: Георгије Димченко, Сергије Троицки, Михаило Чубински и Петар Струве (Simić, 1999, str. 137).

У овом раду се разматра допринос професора правних факултета у Београду и Суботици покретању и уређивању социолошких часописа у Србији између два светска рата, библиотека *Јавно право, Политика и друштво* и листа *Напредак*. Тежиште је на истраживању улоге водећих професора (у првом реду Мирка Косића, Ђорђа Тасића и Михаила Илића) у рецепцији доминантних социолошко-правних достигнућа и њиховој популаризацији у српској периодичности у периоду од 1920. до 1941. године.

Часопис *Друштвени живот*

1. Наш први социолошки часопис *Друштвени живот* основао је и уређивао Мирко М. Косић (1892–1956). Он је наш значајни социолог између два светска рата. Први је целовито образложио најважнија епистемолошка питања социолошког метода, ослањајући се на Макса Вебера, а потом и на основна начела Диркемовог позитивистичког метода. Писац је првог уџбеника и монографских студија из социологије у Србији (Vojnović, Bogdanović, 2013, str. 476).

Косић је у Београду августа 1920. године покренуо и до краја излажења уређивао часопис *Друштвени живот – социјални научни часопис за политику, економију, законодавство и социјалне науке*, као први корак на путу оснивању Социолошког друштва у Београду, које је већ постојало у Загребу од 1919. године. Реч је о првом специјализованом социолошком часопису у Србији који је испуњавао највише стандарде тадашње европске периодике и којем је Косић као уредник и аутор прилога одредио концепцију и профил.

Часопис је имао за циљ да доноси расправе и приказе наших и страних радника на социјалној науци. На том послу Косић је сарађивао са Ђорђем Тасићем (1892–1943) и Федором Никићем (1897–1989). Уредник часописа, од првог до последњег броја, издавач и финансијер био је Мирко М. Косић; Ђорђе Тасић је био члан уредништва, а Федор Никић, секретар часописа (Nikić, 1981, str. 139).

Часопис је био конципиран по угледу на немачке и француске часописе из обласи друштвених наука. У реализацији тог концепта неговане су сталне рубрике: Расправе и чланци, Оцене и прикази, Политички преглед, Привредни преглед, Правни преглед, Преглед књига, Преглед часописа, Библиографија, Белешке, Маргиналије.

Косић, Тасић и Никић су планирали да излазак првог броја прати и оснивање Социолошког друштва. Поред изучавања српског друштва као главног задатка овог стручног удружења, планирано је и објављивање дванаест дела домаћих и страних друштвених научника у склопу едиције „Библиотека Социолошког друштва” (Nikić, 1981a, str. 164). Неке од ових тема аутори ће касније објавити у часопису *Социолошки преглед*. Иако нису успели да оснују Социолошко друштво, они су успели да током 1920–1921. године окупе бројне и веома компетентне ауторе и да штампају четири броја часописа.³

³ Прва три броја часописа *Друштвени живот* штампана су у штампарији Јована Радака у Великој Кикинди. План да часопис излази тромесечно није се остварио, јер је изостала подршка штампарије Јована Радака која је ушла у финансијске и техничке проблеме. Четврта свеска часописа штампана је 1921. године у издању књижаре Напредак у Штампарији Мироточиви у Београду (Nikić, 1981, str. 157).

Аутори прилога, поред Косића, Тасића и Никића, били су наши најугледнији академици, професори универзитета и јавни радници.⁴ У часопису су првенствено објављивани чланци и студије из области социологије и других друштвених наука. Програм часописа *Друштвени живот* био је: „уносити у наше средине што више знања социјалних и културних наука, што више јасности у социјалним и економским питањима и што више социјалног посматрања социјалних појава и најзад интегрално изучавати наш друштвени живот у специјалним социографским монографијама. *Друштвени живот*, поред свога чисто научног карактера, научне спознаје социјалног живота, разрађује и практично-критички рад с развијањем социјално-политичких погледа и изграђивањем практичних максима” (Nikić, 1981, str. 119).

Поред тога, у часопису су стручно обрађена и бројна тада актуелна културно-просветна, социјална и привредна питања и за њих нуђена одређена решења (на пример, о нашој аграрној реформи, социјализацији, просветној политици и многим другим питањима). Часопис је доносио преводе савремених страних аутора, критичке приказе књига и ревија из области социологије, социјалне психологије, етнопсихологије, народне економије, историје, културне историје, науке о држави, права, политике, религије. Најчешће теме којима се аутори приказа баве поводом критичког представљања књига биле су: савремена економска и политичка питања (Сједињене европске државе, европска сарадња и царинска политика, принцип слободне трговине у свету после рата, трговинска политика балтичких држава), савремени политички системи (фашизам, бољшевизам, криза демократије и парламентаризма). Посебно је велики број оцена на тему критике марксизма и бољшевичког друштвеног уређења (Nikić, 1981, str. 157).

2. После објављивања четврте свеске, часопис *Друштвени живот* је 1921. престао са излажењем. Косић је све теже успевао да обезбеди финансијска средства за његово штампање. Поред финансијско-техничких проблема, часопис *Друштвени живот* се суочио и са додатним проблемима. Када су Ђорђе Тасић и Мирко Косић изабрани за доценте на Правном факултету у Суботици, они су све теже обављали послове уређивања часописа у Београду, који није имао стални простор. Тадашња власт је с неповерењем гледала на рад часописа јер су Ђорђе Тасић и Федор Никић сматрани за „сувише прогресивно-демократски и левичарски” настројене личности. Уз то, убрзо се показало да је Мирко Косић одвећ нетолерантан и одбојан, тако да се све више сужавао круг сарадника. Поред тога, редакција је сматрала да више

⁴ Сарадници часописа били су: др Слободан Јовановић (1869–1958), редовни професор Правног факултета у Београду и члан САНУ; Радивоје Врховац (1863–1946), тадашњи председник Матице српске; Никола Радојчић (1882–1964), историчар и академик САНУ; др Живојин Перић (1868–1953), редовни професор Правног факултета у Београду и члан САНУ; Тома Живановић (1884–1971) редовни професор Правног факултета у Београду и члан САНУ, Михаило Аврамовић (1864–1945), професор Пољопривредног факултета у Београду. Штампани су и преводи страних аутора: Макса Рубнера (Max Rubner, 1854–1932, немачки физиолог, оснивач нутриционизма), Емила Ледерера (Emil Lederer, 1882–1939, немачки економист и социолог), Франца Опенхајмера (Franz Oppenheimer, 1864–1943, немачки социолог и економист), Леонхарда Рагаца (Leonhard Ragaz, 1868–1945, швајцарски теолог) и Rudolfa Golgscheida (Vukotić, 2012, str. 334).

нема разлога ни оправдања за даље излагање часописа који је био предодређен као орган Социолошког друштва, а које није основано (Nikić, 1981, str. 158).

После девет година, 1930. године Мирко Косић у Новом Саду са Михаилом Константиновићем, професором Правног факултета у Суботици, обновио је часопис *Друшћивени живоић*. Часопис је штампан у Штампарији Јовановић и Богданов у Новом Саду. У обновљеном часопису 1930. године, поред Мирка М. Косића, сарађивали су још и: Милош М. Милошевић, Славко Станић, Владислав Д. Станић, Михаило Константиновић, Данило Ј. Данић. Планирано је да часопис излази месечно на четири табака и објављено је шест бројева – у фебруару, марту, априлу, мају, јуну и јулу.

Број седам, најављен за октобар 1930. није никада штампан. Тако је окончано излагање првог социолошког часописа.

Неуспешан покушај да организује Социолошко друштво и гашење часописа *Друшћивени живоић*, као и покушај да заснује универзитетску каријеру на београдском Правном факултету Косићу су тешко пали. Након ових неуспеха, своје академске и научне активности почео је да усмерава ван Србије. Од 1922. Косић је држао наставу на Правном факултету у Љубљани и тежиште својих активности је померио ка међународној сарадњи. Поред тога, он се све више ангажовао у Матици српској, Трговинској банци и касније у политици.

У целини посматрано, *Друшћивени живоић* је био први и једини социолошки часопис овакве врсте код нас. Он је попунио осетну празнину у нашој тадашњој стручној литератури и окупио око себе наше најбоље и најпознатије социјалне и културне раднике, да у заједничкој сарадњи систематски изучавају наш друштвени живот, социјалну и културну политику (Trkulja, 2013, str. 47).

Часопис *Социолошки њрејлег*

1. Иако су припреме за оснивање Социолошког друштва током 1920–1921. биле успешне и одзив потенцијалних чланова одличан, до његовог конституисања није дошло. За разлику од Косића, Ђорђа Тасића није обесхрабрио почетни неуспех. Он је наставио започети посао мукотрпног припремања услова за оснивање Социолошког друштва и новог социолошког часописа у Србији. Њему је пошло за руком да прво 1935. године оснује Друштво за правну филозофију и социологију. Наредне године 1936/1937. Тасић је био на студијском боравку у Паризу и Бриселу. Том приликом он је проучавао рад Соловјевог института за социологију у Бриселу и учествовао са саопштењима на неколико социолошких конференција. По повратку у земљу, Тасић је настојао да принципе и начин рада Соловјевог института утемељи у Србији. На његову иницијативу Друштво за правну филозофију и социологију је преименовано и од 1938. се зове Друштво за социологију и друштвене науке.

По сведочењу првих чланова и сарадника, Друштво је било главни иницијатор и аниматор у настајању и развијању социологије у Србији. „Средином тих тридесетих година социолошки талас је снажно заплуснуо нашу средину, те је и већина наших млађих чланова и сарадника у то време нагињала социологији. Тако је дошло до промене у називу нашег Друштва које је постало Друштво за социологију

и друштвене науке” (Bakić, Miljković, Janićijević, 1978, str. 11). Поред теоријског рада његових чланова, оно је оппочело и прве озбиљне истраживачке радове из социологије. Један од таквих истраживачких радова се односио на испитивање социологије села и сељаштва у Србији. Иницијатор за ово истраживање је био професор Тасић у сарадњи са Сретеном Вукосављевићем, који је уједно био и руководилац истраживања на терену (Bakić, Miljković, Janićijević, 1978, str. 8).

У оквиру Друштва, Тасић је 1938. покренуо издавање часописа *Социолошки иреџег*. За разлику од часописа *Друшћивени живоић*, који је по концепцији и форми следио стандарде немачких часописа, *Социолошки иреџег* је под изразитим утицајем француске периодике, посебно Диркемове школе. Први број је изашао као зборник у Б5 формату, на 436 страница и конципиран је тематски.

Основна тема свеске је однос социологије и посебних наука. На почетку је увод (стр. 3–12) који је, по свему судећи, писао главни уредник, Ђорђе Тасић, а који је потписан са „Уређивачки одбор”. У тексту се прецизира да је овим часописом Друштво „оппочело један нови посао: издавање радова чланова и сарадника (пријатеља) друштва, извесним делом и реферата одржаних на састанцима” (стр. 3). Ти састанци Друштва су одржавани на Правном факултету у Београду, прво у старој згради на Косанчићевом венцу, а онда у новој (Bakić, Miljković, Janićijević, 1978, str. 10).

Након текста редакцијског увода, следе четири тематске целине. Прва, најобимнија, посвећена је теми *Социологија и друшћивене науке* (стр. 13–174) и садржи прилоге седамнаест аутора: Слобдан Јовановић, Ђорђе Тасић (два прилога), Боривој Милојевић, Синиша Станковић, Никола Вучо, Слободан Поповић, Душан Поповић, Јован Ђорђевић (два прилога), Радомир Живковић, Боривој Пањевац, Слободан Драшковић, Драгослав Тодоровић, Љубомир Дуканац, Божидар С. Марковић, Бранислав Недељковић.

У другој тематској целини под насловом *Развој и савремено сћање социологије* (стр. 175–284) објављено је шест прилога следећих аутора: Михаила Аврамовића, Николе Вуча, Аурела Пампуа, Ивана Есиха, Ђорђа Тасића и Михаила Константиновића. У трећем делу под насловом *Средсћава и насћава* (стр. 285–330) аутори прилога су настојали да пренесу искуства у погледу метода извођења наставе социологије у свету, наставних програма, уџбеника и приручника, начина оцењивања студената и сл. О тим питањима писали су Јован Ђорђевић, Драгослав Јанковић (два текста), Ђорђе Тасић (два текста) и Никола Мирковић.

На крају књиге је *Крићички иреџег књића* (стр. 331–420). На деведесет страница двадесетак аутора је приказало 128 књига. Сасвим на крају су увод и резиме на француском језику (стр. 421–436).

Аутори су у својим прилозима расправљали о кључним питањима социолошке науке: предмет, задаци и однос према осталим друштвеним наукама. Они су заступали становиште о социологији као синтетичкој и општој науци о друштву, „која се одрекла својих некадашњих ’империјалистичких амбиција’ и истакла начело узајамне сарадње свих наука о човеку и друштву”. Неколико аутора је нагласило да је веома тешко повући оштре границе између опште социологије и тзв. посебних социологија, јер су њихови односи многоструко узајамно условљени.

Поред аналитичког карактера, прилози у овом првом броју су имали и програмски карактер. Јасно је назначено да ће се часопис „превасходно заинтересо-

вати за таква питања као што су: однос нације према држави, разних друштвених снага према политичким формама, за положај појединих друштвених група, сталежа, класа и професија у друштву. Њихово проучавање у контексту дате „социјалне економске подлоге” треба да покаже илузорност свих романтичарских, националистичких или расистичких застрањивања, проистеклих из теорија према којима само треба „хтети и бити свестан своје особености психичке и моралне, па да је готово све” (стр. 4).

Видимо, дакле, тежњу уредништва и аутора да теме њихових прилога буду актуелне, теоријско-методолошки релевантне и солидно научно утемељене. У тој тежњи један број аутора је успео.

2. На другој страни, овом првом броју *Социолошкој њрепеледа* се могу упутити озбиљне примедбе. Уредници су у конципирању броја испољили превише почетничких лутања и неутемељености. Тематски оквир је прешироко конципиран и веома хетероген тако да је реч о „омнибус књизи”, зборнику разнородних радова, а не једној свесци стручног часописа. У бројним прилозима аутора постављен је веома велики број питања релевантних за конституисање социологије као научне и универзитетске дисциплине, али она нису увек на задовољавајући начин аналитички обрађена. У тим радовима доминира дескриптивни приступ као правило, док је аналитички и каузално-експликативни приступ изузетак. То има за последицу да су поједини прилози недовољно теоријски и научно утемељени. У њима је присутна диспаратност и конфузност, тако да се стиче утисак да појединим ауторима нису јасна основна питања (шта је предмет социологије, које дисциплине она обухвата и сл.).

Запажамо, такође, супротне приступе истом проблему у прилозима појединих аутора. Уредништво је пропустило да се јасније одреди спрам оваквих контрадикторних приступа и није понудило чвршће теоријско-методолошко везивно ткиво које би повезало широку панораму презентираних идеја и ставова о социологији и њеном односу према посебним друштвеним наукама. То има за последицу оптерећеност књиге ситним детаљима, превише споредних и маргиналних места, расплутост и недопустиву конфузност излагања у појединим прилозима.

У целини посматрано, у овом броју *Социолошкој њрепеледа* више је ентузијазма и смелог настојања да се крене у сусрет новом и непознатом, него компетентности и стручне утемељености.

Поједини аутори прилога су касније самокритички говорили и писали о овим почетничким слабостима првог броја *Социолошкој њрепеледа*. У том смислу Никола Вучо је забележио: „Садржина ове свеске је доста комплексна, са прилично диспаратним приступима истом проблему. Тако је и морало да буде јер у оно време нико од нас није био потпуно изграђен социолог. Нас је у свему што смо радили покретало једно велико одушевљење, једно настојање да се окушамо у нечем новом и мало познатом” (Bakić, Miljković, Janićijević, 1978, str. 13).

На недовољну научну утемељеност прилога у овом броју указао је и Драгослав Јанковић. Он је на властитом примеру показао да је оскудност научног и истраживачког у прилозима, надокнађивана социолошко-литерарним. „Мој чланак ‘Социолошке маргиналије поводом Вукадина’, кад на њега гледам данашњим очима, изгле-

да ми мало површан, комбинација социолошког са литерарним” (Bakić, Miljković, Janićijević, 1978, str. 15).

Без обзира на ове слабости, први број часописа *Социолошки иреџег* је представљао солидну платформу за будућа социолошка истраживања и утемељење социологије као научне и универзитетске дисциплине у Србији. Из уводне напомене редакције се види да је њихова намера била да у првом броју отворе читаву панораму тема и проблема о социологији и њеним појединим дисциплинама, те да се та питања у наредним, засебним бројевима поступно, систематски и целовито обраде. Нажалост, то је изостало, јер у новим неповољним околностима и уласком земље у рат, уредништво није успело да објави већ припремљен други број и часопис је дефинитивно престао да излази.

3. У часопису *Социолошки иреџег* био је доминантан утицај француске социолошке школе и француских социолога. То је и разумљиво, јер су аутори који су објавили прилоге у часопису стицали образовање у Француској и били везани за француску науку и културу. Ван њихове оптике остала су збивања и утицаји немачке социолошке школе. Реч је о дискурсу који је захваљујући Мирку М. Косићу постојао у часопису *Друштвени живои*, а који је овде потпуно изостао.

У том контексту, пада у очи да Косић није учествовао у поменутим Тасићевим активностима оснивања Социолошког друштва и покретања часописа *Социолошки иреџег*. При томе је до данас остало отворено питање зашто он као први школовани социолог с најбољим научним референцама и објављеним социолошким студијама није учествовао у раду Друштва за социологију и друштвене науке, нити је објавио неки прилог у *Социолошком иреџегу*.

У одговору на то питање мишљења су подељена. По једнима, Косић се у то време престао занимати за социологију и часопис. Он се, након сукоба и разочарања које је имао у Матици српској, где није изабран за председника, и на Правном факултету у Суботици, где се судио са појединим колегама – удаљио од стручног, публицистичког рада и ушао у политичке воде.

Социолог Војин Милић је мишљења да су чланови Друштва и сарадници часописа које је окупио Тасић били нека врста идеолошке групације у којој није било места за Косића због његовог наводног конзервативизма. Насупрот Милићевој оцени, Слободан Антонић сматра да Тасићево Друштво није била нека идеолошка групација која је одбијала Косића, већ да је „то пре била заједница научника са специфичним социолошким истраживачким и популаризаторским програмом, у коме је свакако и Косић могао да нађе своје место”. Они су се од Косића дистанцирали из других разлога, „јер су се тридесетих година већ уобличио у специфичну научну заједницу, повезану не само интересовањем за социологију, већ и местом становања (Београд) и рада (Правни факултет у Београду)” (Antonić, 2013, str. 406).

По мишљењу Божидара С. Марковића, професора београдског Правног факултета и блиског сарадника Ђорђа Тасића, „разлог томе вероватно треба тражити првенствено у његовом индивидуалистичком, недовољно комуникативном темпераменту” (Bakić, Miljković, Janićijević, 1978, str. 18).

Овим разлозима треба додати и чињеницу да су групу сарадника у Друштву и *Социолошком иреџегу* чинили углавном француски ђаци, који су имали некритич-

ки однос према француској социолошкој традицији. Они су, мање-више, игнорисали немачку социолошку традицију којој је умногоме припадао Косић.

У таквим околностима Ђорђе Тасић, професор теорије права, дошао је у први план и одиграо одлучујућу улогу у формирању Социолошког друштва и часописа. То му, извесно, не би пошло за руком да није имао свесрдну подршку водећих професора Правног факултета у Београду: Слободана Јовановића, Живојина Перића, Томе Живановића и Живана Спасојевића. Они су имали разумевање за младу социолошку науку и доследно су подржавали њену универзитетску институционализацију у Србији. Захваљујући њима, Тасић је имао солидне претпоставке и основе од којих је кренуо у оснивању социолошког друштва и часописа. На тај начин „Све што је у Србији од 1935. до 1941. године подузимано у циљу афирмације социологије као наставне и научно-истраживачке дисциплине углавном је везано за његово име. Као што то истичу и његови блиски сарадници [...] Ђорђе Тасић је показивао свестрано интересовање за сва питања даљег развоја социологије у нашој средини“ (Јанићјевић, 1978, стр. 20). С овом тезом сагласни су и Радомир Лукић, Александар А. Миљковић, Милован Митровић и Слободан Антонић.

Рецепција социолошко-правне традиције у библиотекама *Јавно ѓраво, Полиѓика и друшѓво* и ангажман листа *Најрег*

У рецепцији социолошко-правних традиција и развоју социологије између два рата, кључну улогу су имали поменути часописи: *Друшѓвени живѓоѓ*, *Социолошки ѓреѓлед* и *Архив за ѓравне и друшѓвене науке*. Међутим, значајну и далекосежну улогу су имале и тада популарне библиотеке и листови. На првом месту су биле Библиотека *Јавноѓ ѓрава* и Библиотека *Полиѓика и друшѓво*. Обе библиотеке су везане за професора Михаила Илића (1888–1944).

1. Једна од бројних и разноврсних активности у којима је учествовао Михаило Илић била је и оснивање библиотека и листова. Он је 1929. покренуо и уређивао Библиотеку *Јавноѓ ѓрава* коју је издавала књижара Геце Кона. У уредничкој напомени у једној од књига Илић је забележио: „Библиотека јавног права‘ ставља себи у задатак, да на нашем језику објављује страна одабрана дела из области јавног права (државног, уставног, административног и међународног). Њој није циљ пропаганда идеја и гледишта једне одређене школе јавног права. Њена је једина тежња да свима који, ма из кога разлога, нису у стању послужити се страном књижевношћу јавног права, иако се интересују њоме, бар у неколико пружи могућности за то. При томе, она ће обраћати пажњу колико на саму теорију, толико и на системе какви се показују у стварности” (Wislon, 1939, стр. 2).

Дакле, циљ библиотеке је био објективно обавештавање наше публике о кретањима политичке и друштвене мисли у свету. У периоду од 1929. до 1941. Библиотека је објавила десет капиталних дела претежно аутора из англосаксонских земаља: *Енѓлески ѓарламентаризам* од Сиднија Лоа (Sidney Low) (с предговором Слободана Јовановића), *Преображаји јавноѓ ѓрава* од Леона Дигија (Léon Duguit), *Влада Сједињених Америчких држава* од Вудра Вилсона (Woodrow Wilson) (с предговором Р. С. Бекера), *Савремене демократије* од Џејмса Брајса (James Bryce),

Социологија, књига 1 и 2, од Питирима Сорокина (Питирим Сорокин), *Дипломатска историја Европе* од А. Дебидура (Antonin Debidour), *Политичка драматика* од Харолда Ласкија (Harold Laski), *Политички идеали* од С. Делајла Бернса (Delisle C. Burns).

Илић је посебну пажњу посвећивао социолошким темама и дисциплинама. Велико интересовање је изазвало значајно и популарно дело Питирима Сорокина, *Социологија*, која је у Северној Америци сматрана јединственом међу делима која се баве социолошким теоријама. У уводној напомени коју је вероватно написао Михаило Илић стоји: „Уредништво библиотеке желело је да својим читаоцима пружи преглед социолошких школа и теорија, као помоћно средство за темељно изучавање јавног права. Избор је пао на *The Contemporary Sociological Theories*, познато дело Питирима Сорокина, професора социологије на Харвард универзитету у Кембриџу (САД)” (Sorokin, 1931, str. 5).

У то време захваљујући предавањима и текстовима Слободана Јовановића о политичкој социологији, и Ђорђа Тасића о социологији права, Илић је настојао да резултате истраживања из ових дисциплина понуди у преводима књига *Преображаји јавног права* од Леона Дигија (с предговором Томе Живановића), *Савремене демократије* од Џејмса Брајса и *Политичка драматика* од Харолда Ласкија (с критичким разматрањем о плурализму Слободана Јовановића).

2. Главно средиште Илићеве јавне и политичке делатности била је Библиотека *Политика и друштво* коју је основала 1937. године група демократски настројених професора Правног факултета у Београду, заједно с неколицином адвоката. Циљ Библиотеке је био „да на измаку шестојануарске диктатуре и у предвечерје другог светског рата својим публикацијама допринесе оздрављењу и демократизацији нашег политичког живота, преуређењу државе и сузбијању фашизма и насиља у свету“ (Miljković, 1991, str. 4).

Уредници Библиотеке били су професори Михаило Илић, Божидар С. Марковић и Милан Жујовић. Они су успели да као сараднике окупе истакнута имена тадашњег јавног живота (универзитетске професоре, академике, адвокате, политичаре, новинаре и друге јавне делатнике) и да им омогуће да изложе своје ставове о неком важном друштвеном питању или догађају. Библиотека је сваког месеца издавала по једну књигу, која је обрађивала неко важно питање друштвеног живота. У релативно кратком времену од 1937. до 1941. године они су успели да објаве 50 књига.

По сведочењу Божидара С. Марковића активност Друштва за социологију и друштвене науке била је изразитија првих година по оснивању, тј. од 1935. до 1938. После тога се један број његових чланова више активирао у групи интелектуалаца која се окупљала око професора Михаила Илића, и покренула познату библиотеку *Политика и друштво* и лист *Напрег*. „Сматрали смо да су у том тренутку примарна потреба наше средине и задатак интелектуалца били непосредније утицаје на оздрављење и демократизацију политичког живота у земљи. И поред разумљивих разлика у схватањима појединих сарадника, може се рећи да је општа оријентација те групе као целине била социјал-демократска. У сваком случају то је био значајан интелектуално-друштвени покрет уочи рата, о коме тек треба прикупити ближу документацију” (Bakić, Miljković, Janićijević, 1978, str. 18).

Александар Миљковић је у својој монографији *У служби истине и демократије, Делатности предрајне Библиотеке 'Полиџика и друштво'*, класификовао свеске ове Библиотеке према тематској сродности у осам целина: (1) Политичке расправе, (2) Правне расправе, (3) Социјално-економска питања, (4) Федерализам, (5) Наше школство и наша културна политика, (6) Наше село и сељаштво, (7) Радови из српске и хрватске историје и (8) Француска и друге иностране теме.

Разуме се да су социолошке теме обрађиване у више ових тематских области, а систематски и целовито су обрађиване у петнаестак књига. Сарадници Библиотеке који су се бавили социолошким темама били су: Слободан Јовановић, Ђорђе Тасић, Михаило Илић, Драгољуб Јовановић, Јован Ђорђевић, Божидар С. Марковић, Милан Жујовић, Слободан Драшковић, Владимир Симић, Миливоје Марковић, Загорка Мићић, Никола Костандиновић и др.

Будући да је Библиотека *Полиџика и друштво* остварила за кратко време велики успех и стекла популарност, Михаило Илић је основао 1938. истоимену Издавачку задругу *Полиџика и друштво*. Он је био председник, а задругари су постали сарадници окупљени око библиотеке. „Око Задруге се била окупила група људи, како су сами себе назвали, који верују у снагу и потребу Демократије и који желе да њен дух дође до што јачег израза и у нашој државној и друштвеној заједници” (Miljković, 1991, str. 9).

Наредних година Задруга је преузела издавање књига Библиотеке и проширила њену делатност. Наиме, јуна 1938. Задруга почиње да издаје лист *Најрег* и неколико месеци касније као трећу едицију почиње издавати библиотеку *Савремена њишњања*, која ће „до рата објавити 13 краћих расправа енглеских аутора (историчара, социолога, политичара, правника) о политичким и друштвеним проблемима изазваним избијањем Другог светског рата, расправа које су се такође одликовале демократским и антифашистичким ставовима” (Marković, 1995, str. 88).

3. Први број листа *Најрег* изашао је 1. јуна 1938. године. Конципиран је као популарно недељно гласило, „лист за народ”, опозиционог карактера и социјалдемократске оријентације. Зато га је полиција више пута забрањивала. Илић је био директор листа и писац готово свих уводних чланака. Уредник је био адвокат Љубомир Радовановић.

Најрег је излазио непуне три године, од 1. јуна 1938. до 2. априла 1941. године. Укупно је објављено 95 бројева. Уредници и сарадници листа су се „првенствено залагали за демократију и укидање диктатуре, за политичко просвећивање народа и оздрављење нашег ондашњег политичког живота, за федеративно уређење Југославије и за пружање отпора фашизму, агресiji и насиљу у међународним односима” (Marković, 1995, str. 88).

Делатност Задруге *Полиџика и друштво* и у оквиру ње све три едиције (*Полиџика и друштво*, *Савремена њишњања* и лист *Најрег*) наишла је на широку подршку сарадника и читалаца. Илић је са својим уредницима успео да окупи веома широк круг сарадника различитих идејно-теоријских и политичких оријентација. Њихови сарадници су били чланови Демократске странке Божидар В. Марковић, Иван Рибар, Радоје Кнежевић и Милан Владисављевић; републиканци Владимир Симић, Љубомир Радовановић и Александар Вучићевић; чланови Земљорадничке странке

Драгољуб Јовановић и Ђорђе Тасић. А од неопредељених и политички неутралних: Слободан Јовановић, Гргур Јакшић, Иван Ђаја, Синиша Станковић, Михаило Константиновић, Младен и Милан Жујовић, Мехмед Беговић, Милош Радојковић, Миловоје Ч. Марковић и други. Најзад, било је ту и страначких дисидената и опозиционара као што су Недељко Дивац, Чеда Плећаш, Живот Милојковић (Marković, 1995, str. 89).

Нажалост, рад Задруге је сурово прекинуо Други светски рат, у којем је, као жртва окупатора, настрадао један од њених оснивача, професор Михаило Илић. У деценијама после ослобођења у условима комунистичке владавине није било услова за обнављање Задруге *Полиџика и грушџиво*. Међутим, захваљујући залагању проф. Божицара С. Марковића, Библиотека је обновљена 1991. године. Обновитељи Библиотеке окупиле су се око њених начела, којима се руководе. Та начела су истина, демократија и интерес српског народа. Библиотеку *Полиџика и грушџиво* уређује Уређивачки одбор. Председници Уређивачког одбора били су: Михаило Илић (1937–1941), Божицар С. Марковић (1991–1996), Миодраг Јовичић (1997–1999), Данило Баства (2000–2006) и Јовица Тркуља (2007–). У периоду од 1991. године до 2017. године објављено је тридесет књига у издању различитих издавача. У складу с предратном традицијом, значајан број књига је из области социологије.

4. Поменимо, на крају, да су важну улогу у конституисању социологије и социолошке периодике у међуратном периоду имали поред Косића, Тасића, Илића и други наставници београдског Правног факултета. У извесном смислу прву дубоку бразду у нашој социолошкој њиви заорао је Валтазар Богишић (Molnar, 1994, str. 446). Мање је познато да је Слободан Јовановић у свом обимном стваралачком опусу поставио темеље бројним научним дисциплинама. Једна од њих је и социологија (посебно политичка социологија, социологија религије), тако да се у његовој многоликости, с разлогом истиче и да је он био и социолог (Basta, 2003, str. 205).

Значајну улогу популаризацији социологије и институционализацији њених дисциплина у Србији имали су и поменути Живојин Перић, Тома Живановић и Живан Спасојевић. Под њиховим утицајем у међуратном периоду у Србији је стасала плејада врских истраживача и наставника Правног факултета у Београду који су се на систематски начин бавили социологијом и њеним дисциплинама (социологијом села, социологијом права, политичком социологијом, криминологијом, пенологијом...). Неки од њих су објавили солидне социолошке радове и студије: Сретен Вукосављевић (1881–1960), Драгољуб Јовановић (1895–1977), Михаило Константиновић (1897–1982), Божицар С. Марковић (1903–2002), Милорад Симић (1903–1976), Светислав Божовић (1899–1990), Бранислав Недељковић (1907–1989), Јован Ђорђевић (1908–1989), Слободан М. Драшковић (1910–1982), Љубомир С. Дуканац (1910–1984), Драгослав Јанковић (1911–1990).

После Другог светског рата, успостављен је у ФНР Југосалвији и Србији ауторитарни политички систем с доминацијом једне партије и њене ригидне идеологије. То је посебно погодило социологију и у оквиру ње социологију права која је до

наших дана остала маргинализована и неразвијена. Тиме је пресечен и наредних деценија онемогућен развој социологије и социолошке периодике у Србији.⁵

Закључак

Социолошки радови су у Србији током XIX и у првим деценијама XX века објављивани у књижевним и правним часописима који су имали посебне рубрике посвећене социјалним темама. Ту улогу су успешно вршили најпознатији часописи *Летопис Матице српске*, *Српски књижевни гласник* и *Архив за правне и друштвене науке*. Први социолошки часописи у Србији појавили су се тек у другој и трећој деценији XX века.

У настанку социолошке периодике у Србији значајну улогу су имали професори Правног факултета у Београду и Правног факултета у Суботици, који су се конкретно ангажовали на покретању и уређивању социолошких часописа, библиотека и листова. Они су одлучујуће допринели утемељењу социолошке периодике између два светска рата.

Наш први социолошки часопис *Друштвени животи* излазио је 1920. и 1921. године у Београду, а обновљен 1930. године у Новом Саду. Уредник и издавач *Друштвеној животи* био је Мирко М. Косић, професор Правног факултета у Суботици. Након оснивања Друштва за правну филозофију и социологију 1935. и Друштва за социологију и друштвене науке, 1938. године почео је да излази нови социолошки часопис – *Социолошки преглед*, чији је уредник био Ђорђе Тасић. Ови часописи су били стручно профилисани, објављивали су прилоге из социологије и њених дисциплина.

Главни сарадници оба часописа били су наши најугледнији правници, академици и професори универзитета. Ови часописи су имали драгоцену улогу у развоју у Србији нове друштвене науке – социологије – њеном промовисању, објашњавању њених теоријских основа и покушају да се социолошка знања примене у изучавању савременог друштва.

Делујући на овај начин, Косић, Тасић и други професори београдског Правног факултета уложили су велики напор да се у Србији конституише социологија и, у оквиру ње, социологија права на теоријском наслеђу француске социологије. Нажалост, ван њихове оптике остале су немачка и америчка традиција које су тада биле у пуном замаху и које ће шездесетих година доживети огроман напредак и утицај.

⁵ Сурпотно овом генералном тренду, деловао је проф. Радомир Лукић који има огромне заслуге за социологију у Србији. Он се кретао по стази коју је прокрчио његов професор Ђорђе Тасић. У годинама након Другог светског рата, када су догматски марскизам и званична политика одбацили социологију као „буржоаску науку“, Лукић је храбро и одлучно истрајавао на Тасићевом путу: основао је и био први председник Српског социолошког друштва (1954–1956), написао први уџбеник из социологије (1957), допринео да се социологија уведе као обавезан предмет (1958) иницирао оснивање Социолошког института и Групе за социологију на Филозофском факултету Универзитета у Београду. Делујући на такав начин, Лукић је допринео: (1) ослобађању од идеолошких догми и ригидних канона, (2) отварању ка дометима грађанске социологије, и (3) успостављању мостова са нашим социолошким наслеђем које су утемељили Валтазар Богишић, Владимир Карић, Милан Ђ. Милићевић, Јован Цвијић, Слободан Јовановић, Ђорђе Тасић, Мирко Косић, Драгољуб Јовановић, Сретен Вукосављевић и др.

Уз ове часописе важну улогу на том плану имале су и Библиотека *Јавно право*, Библиотека *Полиїтика и друшїиво* и лист *Найред*, које су, такође, покренули и уређивали професори београдског Правног факултета на челу са Михаилом Илићем. Они су својим периодичним издањима публикација значајних светских и домаћих аутора у поменутих библиотекама и аналитичким чланцима у листу *Найред* дали велики допринос развоју социологије и њених појединих дисциплина.

Ови социолошки часописи и библиотеке су после неколико година престали да излазе: *Друшїивени животи* због недостатка финансијских средстава, а *Социолошки иреїлед* и библиотеке због рата и трагедије која је погодила осниваче и уреднике. У Другом светском рату страдали су Ђорђе Тасић и Михаило Илић. Остали чланови Друштва за социологију и друштвене науке и сарадници Задруге *Полиїтика и друшїиво* повукли су се и престали да се занимају за социологију и социолошке теме.

У ослобођеној земљи после 1945. године настао је мрачан период за све друштвене науке, а не само за социолошку периодику. Развој социологије и социолошке периодике започет у међуратном периоду је заустављен и онемогућен. Наредних деценија она ће бити маргинализована, у потпуној сенци догматизованог марксизма и борнираног историјског материјализма.

Упркос томе, угледни професори Правног факултета су нам оставили у наслеђе два стручно профилисана социолошка часописа, две угледне библиотеке и један напредни лист, који ће њиховим наследницима на Универзитету у Београду бити солидан темељ за конституисање социологије као научне и универзитетске дисциплине у Србији од средине педесетих година XX века.

Jovica Trkulja¹
University of Belgrade
Faculty of Law
Belgrade (Serbia)

GENESIS OF SOCIOLOGICAL PERIODICALS IN SERBIA

Faculties of law in Belgrade and Subotica professors' contribution to the establishment of sociological periodicals between the two World Wars

(Translation In Extenso)

Abstract: The first sociological journals in Serbia appeared in 1920, *Društveni život* (Social life), and in 1938 *Sociološki pregled* (Sociological review). The key role in initiation and publication of these journals have had professors of faculties of law in Belgrade and Subotica, led by professors Mirko M. Kosić and Đorđe Tasić. In addition to these journals important role in this area had also “*Biblioteka javnog prava*” (Series on the Public Law), series “*Politika i društvo*” (Politics and Society) and a paper *Napred* (Forward), edited by professor Mihailo Ilić. These professors, together with their colleagues from Belgrade's Faculty of Law, have given a substantial contribution to the development of sociological periodicals in Serbia. By acting in this way they have invested a substantial effort in establishing sociology in Serbia, on the theoretical heritage of French and, to a significantly smaller extent, German sociology.

These sociological journals and series would cease to be published after a few years due to lack of financial resources, war, and post-war rigid rule of the Communist party manifested in lack of support for science and periodical publications. Now liberated country saw a dark period for all social sciences. This situation had specifically affected sociology and sociological periodical which had practically vanished. Despite that, the heritage left by Kosić, Tasić and Ilić and their associates (with two professional sociological journals, two acclaimed book series, and one progressive paper) have been useful in the sixties of XX century to their successors at the University of Belgrade as a solid foundation for constituting sociology as a scientific and academic discipline in Serbia.

Keywords: Serbian periodical, Mirko M. Kostić, Đorđe Tasić, Mihailo Ilić, journals *Društveni život* and *Sociološki pregled/ Sociological Review*, “*Biblioteka javnog prava*”, book series “*Politika i društvo*” paper *Napred*.

¹ trkulja@ius.bg.ac.rs

Introduction

The first sociological journal in Serbia has appeared relatively late. The journal *Društveni život* (Social life) began with publishing in 1920 and *Sociološki pregled* (Sociological review) in 1938. Before these sociological journals have appeared sociological papers were being published in literary and legal journals. In some literary journals such as *Letopis Matice srpske*, *Brankovo kolo*, *Srpski književni glasnik*, *Delo*, *Savremenik* and others, sociological topics were not presented regularly but rather in passing.

Sociological papers were, as a rule, published in legal journals. The first such journal was *Arhiv za pravne i društvene nauke* (The archive for legal and social sciences). It was started in 1906 as a journal of the Faculty of Law in Belgrade. It had a separate sections for social sciences in which sociological issues and development of sociology as a scientific discipline were covered and published. Besides the *Arhiv* sociological issues were occasionally published in other legal journals: *Branič*, a publication for legal and state sciences, *Pravna misao* (Legal thought), a journal for law and sociology and others.

Between the two World Wars period saw a rise of Serbian periodicals. During that time a large number of high quality journals in different areas of science, culture and arts was being published. Those journals had gathered a large number of associates and had print runs of several thousand units. At that time at the faculties and other institutions of science, education and culture employed were authors educated at prestigious European universities. They were striving to implement the highest periodical publishing standards of the time in respect to conceptual approach, editorial policy, editorial board practice, publishing frequency and similar. Apart from the common research-scientific and informative-educational missions these journals have in Serbia paved the way for new scientific and university disciplines which at the time were at their peaks in France, Germany, Great Britain and USA.

In that historically-specific and ideo-theoretical context one group of teachers from the Faculty of Law in Belgrade and Faculty of Law in Subotica was clearing the way towards institutionalization of sociology and its disciplines. Most prominent among them were Mirko M. Kosić, Đorđe Tasić, and Mihailo Ilić. With support from Slobodan Jovanović, Živojin Perić, Toma Živanović and few other younger colleagues they have established the first sociological journals, libraries and papers publishing sociological works and covering topics from general sociology, sociology of law, sociology of village, political sociology and other sociological disciplines.

By coincidence, Kosić, Tasić and Ilić have begun their careers at the Faculty of Law in Subotica, which role has often been neglected². Tasić and Ilić have continued their later careers at the Faculty of Law in Belgrade.

In this paper a contribution of professors from the faculties of law in Belgrade and Subotica is analysed in respect to pioneering and editorial work for sociological journals

² The Faculty of Law in Subotica was founded by a Decree about Faculty of Philosophy in Skopje and Faculty of Law in Subotica dated February 2, 1920 (Službene novine Kraljevine Srba Hrvata I Slovenaca, No 27, February 7 1920, pg. 25). The faculty was accepting around 200 students from the whole of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenians, later Yugoslavia. Esteemed Serbian teachers were working there: Miodrag Aćimović, Milorad Nedeljković, Čedomir Marković, Mirko M. Kosić, Đorđe Tasić, Mihailo Ilić, Mihailo Konstantinović, Fedor Nikić and others. In addition, an important role also had Russian professors: Georgije Dimčenko, Sergije Troicki, Mihailo Čubinski and Petar Struve (Simić, 199:137).

in Serbia between the two World Wars, book series “*Javno pravo*” (Public Law), “*Politika i društvo*” (Politics and Society) and paper *Napred* (Forward). The focus is on exploring a role of the leading professors (primarily Mirko Kosić, Đorđe Tasić and Mihailo Ilić) in reception and popularisation of dominant sociological-legal achievements in the Serbian periodicals between 1920 and 1941.

Društveni život journal

1. - The first Serbian sociological journal *Društveni život* was founded and edited by Mirko M. Kosić (1892-1956). He is also the most significant Serbian sociologist between the two World Wars. He was the first one to comprehensively lay out the most important epistemological questions of sociological method, relying on Max Weber, and also on the main principles of Durkheim's positivistic method (Mitrović, 1982:154). He is the writer of the first textbook and sociological monographies in Serbia (Vojnović, Bogdanović, 2013, p. 476).

In Belgrade in August 1920 Kosić has founded and throughout publishing edited the journal *Društveni život – socijalni naučni časopis za politiku, ekonomiju, zakonodavstvo i socijalne nauke* (*Social life – social scientific journal for politics, economy, law and social sciences*), as a first step towards establishment of Sociological society in Belgrade, which in Zagreb already existed since 1919. The journal was the first specialised sociological journal in Serbia which was up to the highest standards and practices of the European periodicals of the time, where Kosić as the lead editor and author of articles has defined concept and profile (Vukotić, 2013, p. 343).

The journal's goal was to publish discussions and reviews from domestic and international professionals in social sciences. On that job Kosić has been already co-operating with Đorđe Tasić (1892-1943) and Fedor Nikić (1897-1989). The lead editor, from the first until the last issue, the publisher and financier was Mirko M. Kosić; Đorđe Tasić was a member of the editorial board, and Fedor Nikić the secretary of the journal (Nikić, 1981, p. 139).

The journal was conceptualised on the base of German and French journals in social sciences area. Implementation of the concept included permanent sections: Discussions and articles, Evaluations and reviews, Political review, Economic review, Legal review, Books review, Journals review, Bibliography, Notes, Marginalia.

Kosić, Tasić and Nikić had planned to establish a Sociological society together with the publication of the first issue of the journal. Alongside research as the main task of this professional association, a publication of twelve works of domestic and international social scientists within the “Biblioteka Sociološkog društva” (Series of Sociological Society) edition was also planned (Nikić, 1981a:164). The authors would some of these topics publish later in the *Sociološki pregled/ Sociological Review* journal. Although they did not manage to establish a sociological society they have succeeded in gathering numerous and very competent authors and in publishing four issues of the journal during the 1920-1921 period.³

³ The first three issues of the journal *Društveni život* (Year 1, book 1, 2 and 3 for 1920) were printed in the printing house of Jovan Radak in Velika Kikinda. The plan for the journal to be published quarterly had not come to fruition because of lacking support from Jovan Radak's print house which was in financial and technical difficulties. The fourth issue of the journal was printed in 1921 as a publication of bookstore Napredak in Štamparija Mirotočivi in Belgrade (Nikić, 1981, p. 157).

The authors of the contributions were, besides Kosić, Tasić and Nikić, Serbian most renown academics, university professors and public service workers.⁴ The main articles and studies published in the journal were from the fields of sociology and other social sciences. The program of the journal *Društveni život* was: “to introduce to our environment as much knowledge as possible from social and cultural sciences, as much clarity as possible about social and economic issues, and as much as possible social observation of social phenomena, and finally, to approach in an integrated way our social life in special sociographic monographies. *Društveni život*, aside from its purely scientific character, and scientific approach to social life, also conceives a practical-critical work with development of socio-political views and creation of practical maxims” (Nikić, 1981, p. 119).

Besides this, the journal covers numerous then acute cultural-educational, social and economic issues and offers some solutions (for example, to Serbian agrarian reform, socialization, educational policy, and many other questions). Also published in the journal were translations of works of many contemporary foreign authors, critical book and magazine reviews in the area of “sociology, social psychology, ethno-psychology, national economy, history, cultural history, science about state, law, politics, religion. Most frequent topics for authors writing book reviews were: contemporary economic and political issues (United European states, European co-operation and customs policy, free trade principles in the world after the war, trade politics of the Baltic states), contemporary political systems (fascism, bolshevism, crisis of democracy and parliamentarism). Particularly large is the number of evaluations regarding critique of Marxism and bolshevik social order” (Vukotić, 2013, p. 335).

2. - After publishing the fourth issue, the Journal *Društveni život* has in 1921 seized to be published. Kosić was facing increasing problems securing funds for publishing. Apart from financial and technical problems the journal *Društveni život* was facing additional problems. When Đorđe Tasić and Mirko Kosić became elected to the positions of associate professors at the Faculty of Law in Subotica, they experienced increasing difficulty in working as editors of the journal based in Belgrade, without a permanent office space. The government of the time was looking with suspicion at the work of the journal because Đorđe Tasić and Fedor Nikić were considered to be “too progressive, democratic and left leaning” personalities. In addition, it soon became obvious that Mirko Kosić is intolerant and repulsive, which resulted in ever narrowing circle of associates. Also, the editorial board considered that there is no reason or need for further publication of the journal which was foreseen as the journal of the Sociological society which was never formed (Nikić, 1981, p. 158).

⁴ The journal associates were: Slobodan Jovanović PhD (1869-1958), professor of the Faculty of Law in Belgrade and SANU (Serbian Academy of Sciences and Arts); Živojin Perić PhD (1868-1953), professor at the Faculty of Law in Belgrade and SANU member; Toma Živanović (1884-1971) professor at the Faculty of Law in Belgrade and SANU member; Mihailo Avramović (1864-1945), professor at the Faculty of Agriculture in Belgrade. Also printed were translations of the foreign authors: Max Rubner, 1854-1932, German physiologist, founder of nutrition research, Emil Lederer, 1882-1939), German economist and sociologist, Franz Oppenheimer, 1864-1943, German sociologist and economist, Leonhard Ragaz, 1868-1945, Swiss theologian and Rudolf Goldscheid (Vukotić, 2013, p. 334).

Nine years later, in 1930 in Novi Sad, Marko Kosić together with Mihailo Konstantinović, professor at the Faculty of Law in Subotica, has renewed the journal *Društveni život*. The journal was printed in the Print house Jovanović i Bogdanov in Novi Sad. In this renewed journal apart from Mirko M. Kosić contributors were also: Miloš M. Milošević, Slavko Stanić, Vladislav D. Stanić, Mihailo Konstantinović, Danilo J. Danić. The plan was for the journal to be published monthly, and six issues were released – in February, March, April, May, June and July. Issue number seven, planned for October 1930 was never printed. And that concludes the publication of the first Serbian sociological journal.

Unsuccessful attempts to organise a sociological society and closure of the journal *Društveni život*, as well as an attempt to develop an academic career at Belgrade's Faculty of Law were hard for Kosić. After all these failures he begun to direct his academic and scientific efforts outside of Serbia. From 1922 he was teaching at the Faculty of Law in Ljubljana and has moved the focus of his activities towards international co-operation. Apart from that, he was increasingly more engaged in Matica srpska, Commercial bank and later in politics.

Generally speaking, *Društveni Život* was the first and only sociological journal of this kind in Serbia. It had filled a noticeable gap in professional literature of the time and gathered the best and the most renowned social and cultural professionals, to systematically and through co-operation examine Serbian social life, social and cultural policy (Trkulja, 2013, p. 47).

Sociološki pregled/ Sociological Review journal

1. - Although preparations for establishment of the Sociological society during 1920-1921 were successful and response of potential members excellent the establishment never happened. Unlike Kosić, Đorđe Tasić was not discouraged by the initial failure. He continued with the work on preparing conditions for setting up a sociological society and a new sociological journal in Serbia. He succeeded in establishing a Society for philosophy of law and sociology in 1935 first. The following year, 1936/1937 Tasić spent on academic visit in Paris and Brussels. On that occasion he studied work of Solovyov institute for sociology in Brussels and participated with reports at several sociological conferences. Upon return to Serbia Tasić was trying to implement the principles and work approach of Solovyov's institute in Serbia. At his initiative the Society for philosophy of law and sociology changed in 1938 its name into Society for sociology and social sciences.

According to the first members and associates, the Society was the main initiator and animator in establishing and developing sociology in Serbia. In that respect Božidar S. Marković reminds that "in the mid thirties of the last century a sociological wave has reached Serbian shores, hence majority of our younger members and associates at the time had an inclination towards sociology. That's how the name of our Society changed to become a Society for sociology and social sciences" (Bakić, Miljković, Janićijević, 1978, p. 11). Apart from theoretical work of its members the Society has established first serious research works in sociology. One of such works dealt with exploration into sociology of villages and peasantry in Serbia. The initiator for the research was professor Tasić together with Sreten Vukosavljević, who was also the field research leader (Bakić, Miljković, Janićijević, 1978, p. 8).

Within the Society Tasić had in 1938 started publishing a journal *Sociološki pregled/ Sociological Review*. Unlike *Društveni život* journal, which conceptually and in format was following German publishing standards, *Sociološki pregled/ Sociological Review* was under strong influence of the French periodicals and particularly Durkheim's school. The first issue was published as a collection of texts in B5 format and on 436 pages, and it was a thematic publication.

The main theme of this issue was relationship of sociology with particular sciences. The introduction at the beginning (pp. 3-12) was most likely written by the lead editor Đorđe Tasić, but signed by the "Editorial board". The text claims that with this journal the Society "has begun a new job: publication of society's members and associates (friends) works, and to an extent reports from meetings" (p. 3). These meetings of the Society were held at the Faculty of Law in Belgrade, at first in the old building in Kosančićev venac, and then moved to the new building (Bakić, Miljković, Janićijević, 1978, p. 10).

After the introductory text there are four thematic units. The first one, and the largest is dedicated to the topic "Sociology and social sciences" (pp. 13-174) and contains contributions of seventeen authors: Slobodan Jovanović, Đorđe Tasić (two contributions), Borivoj Milojević, Siniša Stanković, Nikola Vučo, Slobodan Popović, Dušan Popović, Jovan Đorđević (two contributions), Radomir Živković, Borivoj Panjevac, Slobodan Drašković, Dragoslav Todorović, Ljubomir Dukanac, Božidar S. Marković, Branislav Nedeljković.

In the second thematic unit titled "Development and contemporary state of sociology" (pp. 175-284) six contributions were published authored by: Mihailo Avramović, Nikola Vučo, Aurel Pampu, Ivan Esih, Đorđe Tasić and Mihailo Konstantinović. In the third part titled "Means and teaching" (pp. 285-330) the authors of the contributions have tried to convey experiences in regard to teaching methods in sociology internationally, teaching curricula, textbooks and manuals, grading practices and similar. These topics were covered by Jovan Đorđević, Dragoslav Janković (two texts), Đorđe Tasić (two texts) and Nikila Mirković.

At the end of the book there is "Critical book review" (pp. 331-420). On ninety pages over twenty authors have reviewed 128 books! At the very end there is introduction and abstract in French language (pp. 421-436).

The authors in their works were discussing the key issues for sociological science: the subject, tasks and relations towards other social sciences. They were representing the standpoint of sociology as the synthesising and general science about society "which denounced its former 'imperialistic ambitions' and emphasised the principle of mutual cooperation of all sciences about men and society". A few authors have also pointed out that it is very hard to draw clear lines between general sociology and so called separate sociologies, because their relationships are interrelated in many ways.

In addition to analytical character, the texts from this first issue had also a programmatic character. It was clearly stated that the journal will "primarily be interested in issues such as: relation of nation versus state, different social powers versus political forms, position of specific social groups, strata, classes and professions in society. Their exploration in the context of given "social and economic foundations" should reveal illusionary nature of all romanticist, nationalistic or racist directions coming from theories which claim that the only thing needed is to "want and be aware of own uniqueness, psychological and ethical, and everything is already achieved" (p. 4).

We can, therefore, see the aim of the editorial board and the authors is for the topics of their work to be contemporary, relevant in theoretical and methodological sense and solid. A number of authors have been successful in this.

2. - On the other side, there are some serious objections that can be made about this first issue of *Sociološki pregled/ Sociological Review*. The lead editor while conceptualising the issue have manifested too much of beginner's wandering and lack of substantiation. The thematic framework was conceived too broadly and heterogeneously resulting in an "omnibus book", a collection of different works, rather than a single issue of a professional journal. In a number of contributors' texts a large number of issues relevant for constituting sociology as a scientific and academic discipline was introduced, but they were not always covered in a sufficiently analytical way. These works are dominated by descriptive approach as a rule, while analytical and causal and explanatory approach was an exception. As a consequence some articles are theoretically and scientifically deficient. They are characterised by disparity and confusion which leaves an impression that some authors do not understand basic issues at hand (what is the subject of sociology, what disciplines are part of sociology, etc.).

We can also notice diversing approaches to the same issue in works of some authors. The editors have missed the opportunity to clearly take a stand in relation to these contradictory approaches and did not offer more solid theoretical and methodological binding tissue which would connect a broad spectrum of presented ideas and approaches about sociology and its relationship towards separate social sciences. As a result, the first issue is burdened with small details, irrelevant and marginal points, dispersion and unacceptably confusing presentation in some papers.

Generally speaking, this issue of *Sociološki pregled/ Sociological Review* is characterised more by enthusiasm and courageous attempt to step towards the new and unknown, than by competence and professional foundation.

Some authors would later self-critically address and write about these beginner's weak-spots of the first issue of *Sociološki pregled/ Sociological Review*. In that sense Nikola Vučo noted: "The content of this issue is quite complex, with fairly disparate approaches to the same problem. It had to be that way because at the time none of us was completely formed as a sociologist. We, in everything we did, were moved by a great excitement, a strive for trying something new and little known" (Bakić, Miljković, Jančićjević, 1978, p. 13).

Insufficient scientific foundation of the papers in this first issue was also noted by Dragoslav Janković. Using his own work as an example he showed that scarcity in scientific and research aspects had been compensated by literary-sociological means. "My article 'Sociological marginalia on Vukadin', when I look at it from today's perspective looks somewhat shallow, a combination of sociological with literary" (Bakić, Miljković, Jančićjević, 1978, p. 15).

Despite all the weaknesses the first issue of the journal *Sociološki pregled/ Sociological Review* had represented a solid platform for future sociological research and establishment of sociology as scientific and university discipline in Serbia. From the introductory note of the Editorial board it is clear that their intention was to, with this first issue, open up a whole panorama of topics and problems about sociology and its separate disciplines, and to re-approach those topics and problems in subsequent and separate issues gradually, systematically and comprehensively. Unfortunately, that did not happen due to new unfavourable cir-

cumstances and war engagement of the country, therefore, the Editorial board was not able to publish already prepared second issue and the journal ultimately stopped to be published.

3. - In the journal *Sociološki pregled/ Sociological Review* the influence of French sociological school and French sociologists was dominant. That was understandable given that the authors published in the journal have been educated in France and linked to the French science and culture. Outside of their view have remained influences of the German sociological school. The discourse which due to Mirko M. Kosić was present in *Društveni život* journal was completely missing here.

From this it became clear that Kosić had not participated in Tasić's activities in setting up the Sociological society and the journal *Sociološki pregled/ Sociological Review*. Also, up until today the question why Kosić as the first educated sociologist with best scientific references and published sociological studies had not participated in the work of the Society for sociology and social sciences, nor published works in *Sociološki pregled/ Sociological Review* remains.

Opinions on that issue are divided. Some think that Kosić by that time was not interested in sociology and the journal anymore. He, after going through dispute and disappointment at Matica srpska, where he was not elected for the chairman position, and at the Faculty of Law in Subotica where he was involved in litigation with some of the colleagues – distanced himself from professional and publishing work and entered political waters.

Sociologist Vojin Milić was of opinion that members of the Society and the associates of the journal gathered by Tasić were some sort of an ideological group in which there was no place for Kosić for his alleged conservatism. Contrary to Milić, Slobodan Antonić thinks that Tasić's Society was not in any way some ideological group that repelled Kosić, but that it was more "a community of scientists with a specific sociological, research and popularising program in which Kosić could definitely have found his own place". They have distanced themselves from Kosić for other reasons, "by the thirties they already formed a specific scientific community interlinked not only by interest in sociology but also by the place of residence (Belgrade) and work (Faculty of Law in Belgrade)" (Antonić, 2013, p. 406).

Božidar S. Marković, professor of the Faculty of Law in Belgrade and close associate of Đorđe Tasić is of opinion that "reasons should probably be looked for in individualistic and insufficiently communicative temperament of Kosić" (Bakić, Miljković, Janićijević, 1978, p. 18).

To these reasons a fact that the group of associates in the Society and *Sociološki pregled/ Sociological Review* was made up mainly of French students with non critical attitude towards the French sociological tradition should be added. They have, more or less, ignored German sociological tradition which Kosić was mainly belonging to.

In such circumstances Đorđe Tasić, professor of theory of law came to prominence and had a decisive role in setting up a sociological society and a journal. That, most certainly, would not happen had he not have full support of the leading professors from the Faculty of Law in Belgrade: Slobodan Jovanović, Živojin Perić, Toma Živanović and Živan Spasojević. They have had understanding for a young social science and consequently supported institutionalisation at the university in Serbia. Due to them Tasić had solid pre-conditions and foundation to begin setting up a sociological society and a journal. In that way "Everything that had been done in Serbia between 1935 and 1941 in order to promote sociology as a teaching and scientific-research discipline was mainly linked to his name.

As his numerous associates mention (...) Đorđe Tasić has been displaying vivid interest in all issues of further development of sociology in our society” (Janićijević, 1978, p. 20). This conclusion is also supported by Radomir Lukić, Aleksandar A. Miljković, Milovan Mitrović and Slobodan Antonić.

Reception of sociological-legal tradition in book series “Javno pravo”, “Politika i društvo” and activities of the paper *Napred*

In reception of sociological-legal traditions between the two World Wars the key role have had the above mentioned journals: *Društveni život*, *Sociološki pregled/ Sociological Review*, and *Arhiv za pravne i društvene nauke*. However, significant and far reaching role also had then popular book series and papers. The most prominent place belongs to “Biblioteka javno pravo” and book series “Politika i društvo”. Both these series are linked to professor Mihailo Ilić (1888-1944).

1. - One of the numerous and various activities in which Mihailo Ilić had participated was founding book series and papers. In 1929 he started and then edited “Biblioteka javnog prava” published by the publishing house Geca Kon. In the editorial foreword of Woodrow Wilson’s book Ilić wrote: “Biblioteka javnog prava’ takes upon a task to publish in our language selected foreign works in the area of public law (state, constitutional, administrative and international). The idea behind is not to promote ideas and views of one specific school of public law. The only aim is to give at least some chance for access to international publications to all those who are interested in but for whatever reason cannot access foreign literature in the area of public law. In doing so this it will be focused as much on theory as on the systems present in reality” (Wilson, 1939, p. 2).

Hence, the goal of the library was to objectively inform domestic audience about developments in political and social thought in the world. In the period 1929 to 1941 *Biblioteka* has published ten seminal works mainly from authors from Anglo-Saxon countries: *The Governance of England* by Sidney Low (with foreword by Slobodan Jovanović), *Transformation of Public Law* by Leon Duguit, *Constitutional Government in the United States* by Woodrow Wilson (foreword by R. S. Becker), *Modern Democracies* by James Bryce, *Sociology*, book 1 and 2 by Pitirim Sorokin, *Histoire diplomatique de l’Europe* by Antonine Debidour, *A Grammar of Politics* by Harold Laski, *Political ideals* by C. Delisle Burns.

Ilić has dedicated a special attention to sociological topics and disciplines. Important and popular work of Pitirim Sorokin, *Sociology*, in Northern America considered unique among works dealing with sociological theories, has caused considerable interest. In the introductory note written probably by Mihailo Ilić one can read: “The Editorial board of the series wanted to offer to its readers an overview of sociological schools and theories, as an auxiliary mean for thorough research of public law. The choice has fallen on *The Contemporary Sociological Theories*, a well know work of Pitirim Sorokin, professor of sociology at Harvard University in Cambridge, USA” (Sorokin, 1939, p. 5).

At that time on the merits of lectures and texts of Slobodan Jovanović about political sociology, and Đorđe Tasić about sociology of law, Ilić tried to offer results of explorations within these disciplines in translations of books *Transformation of Public Law* by Leon Duguit (with the foreword by Toma Živanović), *Modern Democracies* by James Bryce, A

Grammar of Politics by Harold Laski, (with critical commentary about pluralism by Slobodan Jovanović).

2. - The main focus of Ilić's public and political work was book series „Politika i društvo“ which in 1937 was founded by a group of democracy leaning professors from the Faculty of Law in Belgrade, together with several lawyers. The main aim of the series was to „at the end of the 6 January Dictatorship and the onset of the Second World War help, with its publishing activities, in recovery and democratisation of our political life, transition of the country and suppression of fascism and violence in the world“ (Miljković, 1991, p. 4).

The editors of the series were professors Mihailo Ilić, Božidar S. Marković and Milan Žujović. They have managed to gather prominent names from public life of the time (university professors, academics, lawyers, journalists and other public servants) as collaborators and enable them to present their opinions about important social issues or events. The series was publishing one issue every month, covering one important topic of social life. In a relatively short time-span, from 1937 to 1941, they have managed to publish 50 books.

According to a testimony by Božidar S. Marković the Society for sociology and social sciences was more active in the first years after founding, from 1935 to 1938. After that a number of its members became more active in a group of intellectuals gathered around professor Mihailo Ilić, and started a well known book series „Politika i društvo“ and a paper *Napred*. „We believed that the primary need of our society and the task of intellectuals at the time was more direct involvement in recovery and democratisation of political life in the country. In spite of expected differences in understanding between some collaborators, it can be said that the general orientation of that group as a whole was social-democratic. In any case, that was a considerable intellectual-social movement at the eve of war that requires gathering of more closely related evidence“ (Bakić, Miljković, Jančićević, 1978, p. 18).

Aleksandar Miljković in his monography *U službi istine i demokratije, Delatnost predratne Biblioteke „Politika i društvo“* (*In the service of truth and democracy: Activities of the pre-war Book series „Politics and society“*) has classified books of this series in eight units by thematic areas : (1) Political discussions, (2) Legal discussions, (3) Socio-economic issues, (4) Federalism, (5) Our educational system and our cultural policy, (6) Our village and peasantry, (7) Works on Serbian and Croatian history, and (8) France and other international topics.

Understandably, sociological topics were covered in a number of these thematic units, and systematically and thoroughly in around fifteen books. The associates of the series covering sociological topics were: Slobodan Jovanović, Đorđe Tasić, Mihailo Ilić, Dragoljub Jovanović, Jovan Đorđević, Božidar S. Marković, Milan Žujović, Slobodan Drašković, Vladimir Simić, Milivoje Marković, Zagorka Micić, Nikola Kostandinović and others.

Since the series „Politika i društvo“ had achieved a great success and popularity in a short period of time Mihailo Ilić started in 1938 a Publishing co-operation „Politika i društvo“. He was the chair person and the collaborators became associates gathered around the series. „The Co-operative has gathered a group of people, as they called themselves, with conviction in power and need for democracy, and with a wish for the spirit of democracy to make a strong mark in our national and social community“ (Miljković, 1991, p. 9).

Over the coming years the Co-operative took over publishing of books from the series and expanded on its activities. Namely, in June 1938 the Co-operative begun publish-

ing a paper *Napred* and few months later as the third activity started publishing the series “Savremena pitanja”, which would “until the war publish thirteen shorter discussions of English authors (historians, sociologists, politicians, lawyers) on issues of political and social problems caused by the outbreak of the Second World War, discussions which are characterised by democratic and anti-fascist attitudes” (Marković, 1995, p. 88).

3. - The first issue of the paper *Napred* appeared on June 1, 1938. It was conceived as a popular weekly publication, “a paper for the people”, taking the opposition stance and with social-democratic orientation. For that reason it was more than once banned by the police. Ilić was the chairman of the paper and author of almost all editorials. The Editor in Chief was lawyer Ljubomir Radovanović.

Napred had been published over the course of under three years, from July 1, 1938 until April 2, 1941. In total 95 issues were published. Editors and associates of the paper were “mainly arguing for democracy and abolishment of the dictatorship, for political education of population and recovery of contemporary political life, for a federal constitution of Yugoslavia and for resistance to fascism, aggression and violence in international relations” (Marković, 1995, p. 88).

The work of Co-operative “Politika i društvo”, and within it all three publications (“Politika i društvo”, “Savremena pitanja” and the paper *Napred*) was met with broad support among associates and readers. Ilić, with his editors, has managed to gather a wide circle of associates with different ideo-theoretical and political orientations. Their associates were members of Democratic party Božidar V. Marković, Ivan Ribar, Radoje Knežević and Milan Vladisavljević; Republicans Vladimir Simić, Ljubomir Radovanović and Aleksandar Vučićević; members of Agricultural party Dragoljub Jovanović and Đorđe Tasić. From politically non-aligned or undecided: Slobodan Jovanović, Grgur Jakšić, Ivan Đaja, Siniša Stanković, Mihailo Konstantinović, Mladen i Milan Žujović, Mehmed Begović, Miloš Radojković, Milovoje Č. Marković and others. Finally, there was also a number of party dissidents and opposition activists such as Nedeljko Divac, Čeda Plećaš, Život Milojković (Marković, 1995, p. 89).

Unfortunately, the work of the Co-operative was abruptly stopped by the Second World War in which, as a victim of the occupying forces one of its founders, professor Mihailo Ilić, has lost his life. In the decades following the liberation and under the communist rule conditions for revival of the Co-operative “Politika i društvo” were not favourable. However, with the work of Professor Božidar S. Marković the series was revived in 1991. The renewers of the series have gathered around its principles and used them as guidelines. Those principles are truth, democracy and interest of the Serbian people. The series “Politika i društvo” works under the Editorial board. Editors in Chief were: Mihailo Ilić, (1937-1941), Božidar S. Marković (1991-1996), Miodrag Jovičić (1997-1999), Danilo Basta (2000-2006) and Jovica Trkulja (2007-). In the period from 1991 until 2017 thirty books were published by different publishing houses. Following the pre-war tradition a significant number of books published is in the field of sociology.

4. - At the end it is worth mentioning that besides Kosić, Tasić and Ilić an important role in establishing sociology and sociological periodicals in the period between the wars had also other teachers from the Belgrade’s Faculty of Law. In a way the first deep furrow

in the Serbian sociological field was ploughed by Valtazar Bogišić (Molnar, 1994:446). It is less known that Slobodan Jovanović in his voluminous creative opus had established foundations for a number of scientific disciplines. One of them is sociology (especially political sociology, sociology of religion), and in his manifoldness he is considered a sociologist with a good reason. In his book *Pet likova Slobodana Jovanovića (Five personalities of Slobodan Jovanović)* Danilo Basta has dedicated the largest part to Jovanović as a sociologist. According to his opinion Slobodan Jovanović was a pioneer and founder of sociology in Serbia. He has paved the way for what Đorđe Tasić, Radomir Lukić and Jovan Đorđević have achieved later (Basta, 2003).

A significant role in popularising sociology and in establishing separate disciplines in Serbia also had already mentioned Živojin Perić, Toma Živanović and Živan Spasojević. Under their influence during the inter war period in Serbia a generation of excellent researchers and teachers at the Faculty of Law in Belgrade who systematically approached sociology and its disciplines (sociology of village, sociology of law, political sociology, criminology, penology, etc.) became prominent (Miljković, 1988:199). Some of them have published solid sociological papers and works: Sreten Vukosavljević (1881-1960), Dragoljub Jovanović (1895-1977), Mihailo Konstantinović (1897-1982), Božidar S. Marković (1903-2002), Milorad Simić (1903-1976), Svetislav Božović (1899-1990), Branislav Nedeljković (1907-1989), Jovan Đorđević (1908-1989), Slobodan M. Drašković (1910-1982), Ljubomir S. Dukanac (1910-1984), Dragoslav Janković (1911-1990).

After the Second World War in Federal People's Republic of Yugoslavia and Serbia an authoritarian political system was established with one ruling party and dominance of its rigid ideas. This has particularly affected sociology and within it particularly sociology of law which to these days remains marginalised and undeveloped. With that change a development of sociology and sociological periodicals had been stopped and over decades that followed prevented.⁵

Conclusion

Sociological works in Serbia during XIX and the first decades of XX century were published in literary and legal journals with separate sections dedicated to social issues. That role was successfully played by the most renown journals *Letopis Matice srpske*, *Srpski književni glasnik* and *Arhiv za pravne i društvene nauke*. First sociological journals in Serbia appeared only in the second and third decade of XX century.

⁵ Acting contrary to this general trend was professor Radomir Lukić who deserves huge credits for sociology in Serbia. He was following the path traced by his professor Đorđe Tasić. In the years following the Second World War, when dogmatic Marxism and official politics repudiated sociology as a "bourgeois science", Lukić had courageously and resolutely persevered in the tracks of Tasić: he founded and was the first chairman of the Serbian sociological society (1954-1956), wrote the first textbook in sociology (1957), contributed to the efforts to introduce sociology as a compulsory subject (1958) initiated foundation of Sociological institute and Sociology department at the Faculty of Philosophy at University of Belgrade. Acting in such a way Lukić has contributed to: (1) liberation from ideological dogmas and rigid canons, (2) receptiveness towards achievements of civic sociology, and (3) establishment of bridges with Serbian sociological heritage shaped by Valtazar Bogišić, Vladimir Karić, Milan Đ. Milićević, Jovan Cvijić, Slobodan Jovanović, Đorđe Tasić, Mirko Kosić, Dragoljub Jovanović, Sreten Vukosavljević and others.

In the origins of sociological periodicals in Serbia a significant role had professors from the Faculty of Law in Belgrade, and the Faculty of Law in Subotica, which were tangibly involved in setting up and editing of sociological journals, book series and papers. They have decisively contributed to the establishment of sociological periodicals between the two world wars.

The first Serbian sociological journal *Društveni život* had been published in 1920 and 1921 in Belgrade and revived in 1930 in Novi Sad. The editor and publisher of *Društveni život* was professor Mirko M. Kosić, professor at the Faculty of Law in Subotica. After establishing the Society for philosophy of law and sociology in 1935 and Society for sociology and social sciences in 1938 a new sociological journal – *Sociološki pregled/ Sociological Review*, edited by Đorđe Tasić – started with publication. These journals were professionally well defined, publishing articles in sociology and its disciplines.

The main associates of the journal were our most renowned lawyers, academics and university professors. These journals had in Serbia a valuable role in development of a new social science – sociology – its promotion, explanation of theoretical foundations and attempts to apply sociological knowledge in exploring contemporary society.

Acting in this way Kosić, Tasić and other professors of the Belgrade's Faculty of Law invested a lot of effort in establishing sociology, and within it sociology of law in Serbia, based on the theoretical heritage of French sociology. Unfortunately, German and American traditions remained outside of the view, despite at the time being in full bloom which by the sixties will result in a great success and influence.

Together with these journals important role in this respect had also book series “*Javno pravo*”, book series “*Politika i društvo*” and paper *Napred*, which also were initiated and edited by professors from Belgrade's Faculty of Law led by Mihailo Ilić. With periodically publishing significant international and domestic authors in the above mentioned series and analytical articles in the paper *Napred* they have given a significant contribution to development of sociology and its separate disciplines.

These sociological journals and libraries have, after few years, ceased to be published: *Društveni život* due to lack of funds, *Sociološki pregled/ Sociological Review* and the book series because of the war and tragic destiny of founders and editors. During the Second World War Đorđe Tasić and Mihailo Ilić lost their lives. Remaining members of the Society for sociology and social sciences and associates of Co-operative “*Politika i društvo*” became withdrawn and lost interest in sociology and sociological topics.

In the liberated country after 1945 there was a dark period for all social sciences, not only for sociological periodicals. Development of sociology and sociological periodicals that had started between the Wars was stopped and prevented. In the following decades sociology will become marginalised, completely overshadowed by dogmatic Marxism and narrow minded historical materialism.

Despite all the above-mentioned, the renowned professors from the Faculty of Law have left us with heritage of two well defined sociological journals, two reputable book series and one progressive paper, which to the heirs at the University of Belgrade will give a solid foundation for establishment of sociology as a scientific and academic discipline in Serbia from the mid fifties of XX century.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Antonić, S. (2013). Kosić and Sociological Association. In J. Trkulja (ed) *Mirko M. Kosić: Personality and work* (str. 398-426). Beograd: Narodna biblioteka "Jovan Popović", Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Srpsko sociološko društvo [In Serbian]
- Bakić, S, Miljković, A. A, Jančićević, M. (1978). Memories of the First Collaborators of Sociološki pregled (prof. dr Jovan Đorđević, prof. dr Mihailo Konstantinović, prof. dr Nikola Vučo, Dragoslav Janković i prof. dr Božidar S. Marković). *Sociološki pregled* XII (3), 7-18. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1978/> [In Serbian]
- Basta, D. (2003). *Five characters of Slobodan Jovanović*. Beograd: Službeni list SCG [In Serbian]
- Jančićević, M. (1978). Đorđe Tasić - prvi urednik *Sociološkog pregleda*. *Sociološki pregled* XII (3), 19-20. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1978/> [In Serbian]
- Marković, M. B. (1995). Public activities of professor Mihail Ilić. In D. Denković, J. Trkulja (eds) *Legal and political thought of Mihailo Ilić* (str. 85-90). Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu [In Serbian]
- Miljković, A. A. (1988). Pluralism in Serbian Sociology until 1941. *Sociološki pregled* XXII (3), 173-199. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1988/> [In Serbian]
- Miljković, A. A. (1991). In the service of truth and democracy: activities of the prewar edition "Economy and Society". Beograd: Izdavačka zadruga "Politika i društvo", IDP "Naučna knjiga" [In Serbian]
- Mitrović, M. *Yugoslav prewar sociology*. Novi Beograd: IIC SSO Srbije [In Serbian]
- Molnar, A. (1994). Faculty of Law in Belgrade and reception of sociological and legal traditions in Yugoslavia between the two world wars. In S. Vračar, J. Trkulja (eds) *Legal legacy of the Faculty of Law in Belgrade* (str. 446-456). Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu [In Serbian]
- Nikić, F. (1981). *Works*, vol. I. Beograd [In Serbian]
- Simić, M. (1994). History of the Subotica Faculty of Law. Beograd: Centar za izdavaštvo Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu [In Serbian]
- Sorokin, P. (1930). *Sociology*, vol. I. Beograd: Izdavačka knjižarnica Gece Kona [In Serbian]
- Tasić, Đ. (ed, 1938). *Sociološki pregled*, vol I. Beograd: Društvo za sociologiju i društvene nauke. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/15/socioloski-pregled-vol-i-1938/> [In Serbian]
- Trkulja, J. (2013). Controversy around Mirko M. Kosić. In J. Trkulja (ed) *Mirko M. Kosić: Personality and work* (str. 17-92). Beograd: Narodna biblioteka "Jovan Popović", Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Srpsko sociološko društvo [In Serbian]
- Vojnović, Ž, Bogdanović, M. (2013). Bibliography of publications by Mirko M. Kosića. In J. Trkulja (ed) *Mirko M. Kosić: Personality and work* (str. 470-504). Beograd: Narodna biblioteka "Jovan Popović", Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Srpsko sociološko društvo [In Serbian]

- Vukotić, B. (2013). Mirko M. Kosić as editor and collaborator of the journal *Društveni život*. In J. Trkulja (ed) *Mirko M. Kosić: Personality and work* (str. 331-334). Beograd: Narodna biblioteka "Jovan Popović", Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Srpsko sociološko društvo [In Serbian]
- Wilson, W. (1930). *Constitutional Government in the United States*. Beograd: Izdavačka knjižarnica Gece Kona [In Serbian]